

Όνομα: Ασπασία Κόκκαλη

Μάθημα: Ιστορία Μουσικής

Έτος: 2

Καθηγητής: Νίκος Καριώτης

“ Το θρησκευτικό έργο του Mozart. ”

▣ Η ζωή του

Ο Wolfgang Amadeus Mozart γεννήθηκε στο Σάλτσμπουργκ της Αυστρίας στις 27 Ιανουαρίου του 1756. Ήδη από την ηλικία των πέντε ετών ο νεαρός Amadeus θεωρήθηκε παιδί θαύμα σαν εκτελεστής στο πιάνο, στο βιολί, αλλά και ως συνθέτης. Μάλιστα, στα έξι του χρόνια εμφανίστηκε ως μουσικός στην Αυλή της Αυτοκράτειρας Μαρίας Θηρεσίας. Ο πατέρας του, Leopold Mozart, ήταν επαγγελματίας μουσικός, συνθέτης, βιολιστής με μεγάλη υπόληψη στην Αυλή του αρχιεπισκόπου του Σάλτσμπουργκ. Αναλαμβάνοντας τη μουσική διαπαιδαγώγηση του γιού του, ο Leopold οργάνωσε μια μεγάλη περιοδεία με σταθμούς μεταξύ άλλων το Παρίσι, το Λονδίνο και το Μόναχο, ώστε να γίνει γνωστό το όνομα του μικρού Mozart στο μουσικόφιλο κοινό της εποχής. Στην περιοδεία του αυτή, ο Amadeus ήρθε σε επαφή με επιφανείς προσωπικότητες του μουσικού κόσμου, που έμελλε να έχουν σημαντική επίδραση πάνω του (Johann Christian Bach, Λονδίνο 1764). Φτάνοντας τα δεκατρία του χρόνια είχε κιάλας συνθέσει σονάτες, κοντσέρτα, συμφωνίες, θρησκευτικά έργα και όπερες. Λίγα χρόνια αργότερα ενηλικιώνεται έχοντας κατακτήσει όλα τα είδη της τέχνης του. Η τεχνική επιτηδειότητά του ήταν για εκείνον μια δεύτερη φύση, ενώ η περίφημη μόρφωσή του αποκτήθηκε χωρίς ιδιαίτερες δυσκολίες.

Εικόνα 1:
Προσωπογραφία του Μότσαρτ σε ηλικία έξι ετών. Πιθανώς έργο του Pietro Antonio Lorenzoni (1721-1782) κατά παραγγελία του Λέοπολντ Μότσαρτ.

Μετά το θάνατο του επισκόπου – πρίγκιπα του Σάλτσμπουργκ, Sigismund von Schrattenbach, νέος εργοδότης της οικογένειας Mozart έγινε ο επίσκοπος Hieronymus Graf Colloredo. Αρκετά χρόνια αργότερα (1777) οι σχέσεις του Amadeus με τον προστάτη του, αρχιεπίσκοπο του Σάλτσμπουργκ ψυχράνθηκαν, καθώς ο νεαρός συνθέτης επαναστάτησε ενάντια στο σύστημα της πατρωνίας και στους κοινωνικούς περιορισμούς, που αυτό επέβαλε. Ύστερα από λογομαχία με τον προστάτη του, ο Mozart σε ηλικία 25 ετών εγκαταστάθηκε στη Βιέννη στοχεύοντας μια σταδιοδρομία ως ελεύθερος καλλιτέχνης, Παράλληλα επεδίωκε και κάποιον επίσημο διορισμό. Η ρήξη της σχέσης του Amadeus με την αρχιεπισκοπή πίκρανε ιδιαίτερα τον πατέρα του και είχε σημαντικό αντίκτυπο στη σχέση πατέρα-γιου.

Το νέο ξεκίνημα στη Βιέννη ήταν αρκετά ελπιδοφόρο. Όπως αναφέρει και ο ίδιος σε ένα από τα γράμματα προς τον πατέρα του, η Βιέννη ήταν το σωστό πεδίο δράσης γι' αυτόν και μπορούσε να βρει όσους μαθητές ήθελε για διδασκαλία. Αξίζει να αναφερθεί πως κατά τη διάρκεια της δεκαετούς παραμονής του στη Βιέννη ο Mozart συνέθεσε περίπου τα μισά από τα έργα του.

Το 1782 παντρεύτηκε την Konstanze Weber, όμως ο γάμος αυτός δεν βελτίωσε τη σχέση με τον πατέρα του, όπως ήταν αναμενόμενο. Λίγα χρόνια αργότερα (1787) ο Mozart διορίστηκε από τον Αυτοκράτορα Ιωσήφ ως αυλικός συνθέτης. Μολαταύτα, τα τελευταία χρόνια της ζωής του η φτώχεια του γίνεται εντονότερη, γεγονός που οφείλεται σε ποικίλους παράγοντες, όπως για παράδειγμα οι συνεχείς ασθένειες της γυναίκας του, η κακή διαχείριση των οικονομικών από το συνθέτη, αλλά και η ροπή του στα τυχερά παίγνια. Η απελπισία και το αδιέξοδο στο οποίο βρισκόταν φαίνεται

από τις συχνές εκκλήσεις στους φίλους του για βοήθεια.

Ύστερα από αυτή την περίοδο ύφεσης, τον τελευταίο χρόνο της ζωής του κάνει μια προσπάθεια ανάκαμψης και γράφει το “Μαγικό Αυλό” για το λαϊκό βιενέζικο θέατρο. Ήδη από τα τέλη του καλοκαιριού του 1791 ο Mozart ήταν ασθενής. Κατά τη διάρκεια της ασθένειάς του συνθέτει το ύστατο αλλά ημιτελές έργο του, Requiem. Ο Mozart εξαντλημένος πλέον από την αρρώστια, είχε την έμμονη ιδέα πως η Νεκρώσιμη Λειτουργία προοριζόταν για τον ίδιο και δε θα κατάφερνε να την ολοκληρώσει. Πράγματι στις αρχές του Δεκεμβρίου του 1791 η κατάσταση της υγείας του επιδεινώθηκε δραματικά και ο μεγάλος συνθέτης ξεψύχησε αφήνοντας το μεγαλειώδες έργο του ανολοκλήρωτο.

▣ Το έργο του

Ο Mozart στα 35 χρόνια που έζησε έγραψε ένα τεράστιο αριθμό έργων και έγινε ένας από τους πολυγραφέστερους συνθέτες της ιστορίας. Το συνολικό του έργο περιλαμβάνει περίπου σαράντα συμφωνίες, όπερες, άριες κοντσέρτου, πολλά έργα ρωμαιοκαθολικής μουσικής, σχεδόν σαράντα τραγούδια με συνοδεία πιάνου (πολλά από αυτά χρησιμοποιούν γερμανικό κείμενο γεγονός που τα κατατάσσει στην κατηγορία των Lied), πολλούς χορούς, σερενάτες, ντιβερτιμέντα και εμβατήρια. Στο μεγάλο έργο του συγκαταλέγεται ένας τεράστιος αριθμός κοντσέρτων για πιάνο, κοντσέρτα για άλλα όργανα, όπως βιολί ή κόρνο, κουϊντέτα και κουαρτέτα εγχόρδων, τρίο, ντουέτα ή κουαρτέτα για πιάνο και έγχορδα και το Κουϊντέτο για πιάνο και πνευστά. Αναρίθμητες είναι οι σονάτες του για βιολί και για πιάνο, αλλά και οι σονάτες-παραλλαγές καθώς και άλλα κομμάτια για σόλο πιάνο.

▣ Η θρησκευτική μουσική

Η θρησκευτική μουσική του Mozart, όπως και η αντίστοιχη του Haydn φαίνεται να έχουν μεγάλη συγγένεια με τη φωνητική τους μουσική, όπως για παράδειγμα με την όπερα. Παρατηρούνται έντονες επιδράσεις της ναπολιτάνικης σχολής, που έχει επηρεάσει τη φωνητική μουσική και το ορατόριο. Χαρακτηριστικό της εκκλησιαστικής μουσικής των κλασικών συνθετών (Haydn, Mozart, Beethoven) είναι το ιδιαίτερα φωτεινό και αισιόδοξο χρώμα.

Ο Mozart συνέθεσε σχεδόν ολόκληρη την εκκλησιαστική μουσική του την περίοδο που υπηρέτησε στην αρχιεπισκοπική εκκλησία του Σάλτσμπουργκ. Το θρησκευτικό του έργο περιλαμβάνει 20 λειτουργίες και πολλά άλλα έργα εκ των οποίων τα σημαντικότερα είναι: η *Λειτουργία της Στέψης*, σε ντο μείζονα (Λειτουργία KV 317) και η *Λειτουργία σε ντο ελάσσονα*. Το σπουδαιότερο, βέβαια, έργο του τόσο στον τομέα της εκκλησιαστικής μουσικής όσο και στο ευρύτερο πλαίσιο του συνολικού μουσικού του έργου, είναι το *Requiem*.

➤ Η Λειτουργία της Στέψης (Λειτουργία KV 317)

Η *Λειτουργία της Στέψης* γράφτηκε σε παραγγμένα για τον Mozart χρόνια. Επιστρέφοντας από το Παρίσι στο Σάλτσμπουργκ, για να ευχαριστήσει τον πατέρα του, αλλά και επειδή είχε ανάγκη τα χρήματα, δέχτηκε τη θέση που του προσέφερε ο Αρχιεπίσκοπος του Σάλτσμπουργκ. Τα μόνα του καθήκοντα πλέον θα ήταν η σύνθεση νέων έργων για την Αυλή και για την Εκκλησία. Ο Αρχιεπίσκοπος απεδείχθη ιδιαίτερα απαιτητικός στις προτιμήσεις του για τις συνθέσεις των λειτουργιών. Ορμώμενος από το γεγονός αυτό ο Μότσαρτ είχε γράψει στον πατέρα του “*Η εκκλησιαστική μουσική μας είναι πολύ διαφορετική από αυτήν της Ιταλίας, και περισσότερο στην λειτουργία σε όλα της τα μέρη, όπου ακόμα και στις πιο επίσημες περιπτώσεις, όταν ο ίδιος ο βασιλέας διαβάζει τη λειτουργία (π.χ στην Πασχαλινή Λειτουργία) αυτή δεν πρέπει να ξεπερνά τα 3 τέταρτα της ώρας. Κάποιος χρειάζεται ειδική εκπαίδευση για αυτού του είδους την σύνθεση και πρέπει να είναι μια λειτουργία που να έχει όλα τα όργανα (πολεμικές τρομπέτες, τύμπανα κλπ)*”. Συνεπώς ο Mozart κλήθηκε να δημιουργήσει μια μεγαλειώδη τελετουργική σύνθεση, που όμως θα είχε συμπαγή δομή.

Η μεγαλοφυΐα του κατάφερε το εγχείρημα αυτό χρησιμοποιώντας τέσσερις σολίστ, που ήταν παρόντες σε όλη τη διάρκεια του έργου, άλλοτε ως κουαρτέτο ή ντουέτα και άλλοτε σε σόλο γραμμές που αντιδιαστέλλονταν με τη χορωδία. Ακόμη, αφαίρεσε τις επίσημες φούγκες στο τέλος των μερών *Gloria* και *Credo*. Το *Credo* με το μακροσκελές κείμενο συντέθηκε σε μορφή ροντό, ενώ το *Dona nobis pacem* θυμίζει τη μουσική του *Kyrie*. Προέκυψε, λοιπόν, μια λειτουργία αποτελούμενη από τα εξής μέρη: 1) *Kyrie*, μια θριαμβευτική αρχή, 2) *Gloria*, γρήγορα ξεσπάσματα μεταξύ χορωδίας και σολιστών, ξεσπώντας σε ένα δραματικό tutti, 3) *Credo*, ένα δυνατό ξεκίνημα πριν η μουσική γίνει ήρεμη και σεβαστική, 4) *Sanctus*, ένα μεγαλειώδες μέρος, που η μουσική βασίζεται στα μεγάλα κρουστά, 5) *Benedictus*, ένα απαλό μέρος, που χρησιμοποιείται έντονα το φωνητικό κουαρτέτο και 6) *Agnus Dei*, που περιλαμβάνει ένα σόλο της σοπράνο.

Η ονομασία της Λειτουργίας KV 317 δεν είναι σύγχρονη του Mozart, αλλά μεταγενέστερη. Πιθανότατα ο Amadeus είχε συνθέσει τη Λειτουργία αυτή για την πασχαλινή ακολουθία στον καθεδρικό ναό του Σάλτσμπουργκ. Αργότερα όμως, μετά το θάνατο του μεγάλου συνθέτη, το έργο του αυτό προτιμήθηκε όχι μόνο για εκκλησιαστικές ανάγκες αλλά και για στέψεις Αυτοκρατόρων.

> Η Λειτουργία σε ντο ελάσσονα

Η Λειτουργία σε ντο ελάσσονα γράφτηκε ύστερα από ένα προσωπικό τάμα του συνθέτη για μία από τις ασθένειες που ταλαιπώρησε τη γυναίκα του. Είναι μια ετερογενής σύνθεση, αφενός με κομμάτια δύσκολης και αρχαϊκού τύπου αντίστιξης και αφετέρου με κομμάτια που θυμίζουν όπερα. Το μέρος *Kyrie* αποτελεί μια κραυγή ικεσίας. Σε πλήρη αντίθεση έρχεται το μέρος *Christe* στο οποίο διατηρείται ο εύθυμος και αισιόδοξος χαρακτήρας του Mozart. Εντούτοις, η Λειτουργία σε ντο ελάσσονα παρέμεινε (όπως και το *Requiem*) ημιτελής. Κατά καιρούς έχουν γίνει προσπάθειες συμπλήρωσης των μερών που λείπουν.

> Το Requiem

Τον Ιούλιο του 1791, λίγο πριν αρρωστήσει, ο Mozart λαμβάνει μια μυστηριώδη παραγγελία από έναν άγνωστο άντρα να συνθέσει ένα *Requiem*. Ο Franz von Walsegg, για να τιμήσει την σύζυγό του, που απεβίωσε εκείνη την περίοδο, ανέθεσε στον γλύπτη Johann Martin Fischer την κατασκευή ενός μαρμάρινου μνημείου και στον Mozart τη σύνθεση μιας νεκρώσιμης λειτουργίας. Ο Κόμης ήταν ένας ερασιτέχνης μουσικός, ο οποίος συχνά σε ιδιωτικές συναυλίες, που ο ίδιος οργάνωνε, παρουσίαζε μεταμφιεσμένος έργα άλλων συνθετών ως δικά του. Επειδή πιθανότατα το ίδιο σκόπευε να κάνει και στην περίπτωση του Mozart, η παραγγελία δόθηκε γραπτώς ανώνυμα και μυστικά.

Ο Mozart άρχισε να ασχολείται με τη σύνθεση του *Requiem* μετά τις 30 Σεπτεμβρίου, οπότε πραγματοποιήθηκε η πρεμιέρα του “Μαγικού Αυλού”. Η υπερκόπωση και η άσχημη κατάσταση της υγείας του τον έκαναν να σκέφτεται πως η σύνθεση της Νεκρώσιμης Λειτουργίας σήμαινε και το δικό του τέλος. Στις 20 Νοεμβρίου η υγεία του επιδεινώνεται σημαντικά και πέφτει στο κρεβάτι. Συνέχισε με δυσκολία να εργάζεται έχοντας στο πλευρό του το μαθητή του, Franz Xaver Sussmayr, με τον οποίο συζητούσε τα προβλήματα της δουλειάς, που του είχε ανατεθεί. Ακόμα και λίγες ώρες πριν από το θάνατό του συζητούσε για το ύστατο έργο του. Τελικά πέθανε στις 5 Δεκεμβρίου 1791 αφήνοντας το έργο ημιτελές. Ωστόσο η χήρα πλέον, γυναίκα του Mozart, όφειλε να παραδώσει στον Κόμη τη Λειτουργία για την οποία είχε λάβει ως προκαταβολή το μισό ποσό της συνολικής πληρωμής. Στράφηκε λοιπόν, πρώτα στους πιο έμπειρους μαθητές του συνθέτη, Franz Jakob Freystädler και Joseph Eybler, οι οποίοι εν τέλη αρνήθηκαν να αναλάβουν ένα τόσο δύσκολο έργο. Τελικά το *Requiem* του μεγάλου Mozart ολοκλήρωσε ο μαθητής του Sussmayr, ο οποίος είχε διατελέσει βοηθός του Μότσαρτ στη σύνθεση των έργων “Ο Μαγικός Αυλός” και “Η Μεγαλοψυχία του Τίτου”.

Ένα ακόμη σημαντικό πρόβλημα που προέκυψε ύστερα από το θάνατο του Mozart, ήταν η αυθεντικότητα του *Requiem*. Σήμερα, όμως, γνωρίζουμε με σιγουριά ότι ο ίδιος ολοκλήρωσε το τετράφωνο χορωδιακό μέρος μαζί με το μπάσο στα μέρη *Introitus* («Requiem»), *Kyrie*, *Sequenza* και ότι σε ορισμένα σημεία είχε σημειώσει

τις μοτιβικές ιδέες για την ενορχήστρωση. Επίσης είχε αφήσει ενορχηστρωμένα όλα τα ορχηστρικά χωρία μεταξύ των κειμένων της λατινικής Λειτουργίας.

Το πιο πρωτότυπο στοιχείο του *Requiem* είναι η χαρακτηριστική αρμονική του γλώσσα. Η παρτιτούρα του Mozart είναι γραμμένη για δύο άλτο κλαρινέτα, δύο φαγκότα, δύο τρομπέτες, τρία τρομπόνια, έγχορδα, εκκλησιαστικό όργανο, τύμπανα, τέσσερις τραγουδιστές και τετράφωνη χορωδία. Το έργο είναι ολόκληρο σε Ρε ελάσσονα (πλην ορισμένων αρμονικών περιπλανήσεων). Αυτό σε συνδυασμό με τα αποτελεσματικά ρυθμικά σχήματα προσδίδει ένα χαρακτήρα παθητικό και ενίοτε δαιμονικό. Το *Dies irae* (Ημέρα Οργής) είναι το πιο δραματικό τμήμα της σύνθεσης. Ο Mozart καταφέρνει να αποδώσει με πολύ ζωντανό τρόπο τον τρόπο που περιέχεται στις λέξεις: “*Ημέρα Οργής, ημέρα θρήνου, που θα κάνει στάχτη τον κόσμο σύμφωνα με την προφητεία του Δαβίδ και της Σίβυλας.*” Στο μέρος αυτό μέσω των γρήγορων μιμητικών νοτών και των συντριπτικών τονισμών εκτυλίσσεται ένα τρομακτικό θέαμα. Οι τραγουδιστές με τα λόγια “*Quantus tremor est futurus*” μιμούνται με τις μελωδίες τους τον τρόπο προκαλώντας δέος.

Στο ακόλουθο μέρος *Tuba mirum* καταπλήσσει το σόλο με το τρομπόνι που χρησιμοποιείται ως συνοδεία στην είσοδο του μπάσου σολίστ. Λίγο αργότερα ο τενόρος θα συναντήσει τον μπάσο στα λόγια “*Mors stuperit et natura*”. Τέλος, στο χορωδιακό μέρος *Rex tremendae majestatis*, αρχίζει ένα μοντεράτο σε μέτρο 4/4, που εισάγεται με την κραυγή της χορωδίας. Το νόημα των στίχων και της γενικότερης δραματικής ατμόσφαιρας, αποδίδουν με μεγάλη επιτυχία οι παρεστιγμένοι ρυθμοί και οι συγκοπτόμενες συγχορδίες που συναντάμε στο ορχηστρικό μέρος. Όλη αυτή η ένταση οδηγεί σιγά-σιγά στην τελική παράκληση “*Salva me, fons pietatis*”, που τραγουδιέται σιγότερα από το αμέσως προηγούμενο μέρος.

Το περίφημο *Ρέκβιεμ* αποτελεί το κύκνειο άσμα του μεγάλου συνθέτη. Ο Μότσαρτ συνειδητοποιώντας ότι πρόκειται μάλλον για το τελευταίο του έργο, βάζει όλη του τη μαεστρία και μας χαρίζει ένα μουσικό αριστούργημα.

■ Βιβλιογραφία

1. ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ Από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας Τόμος 1ος, *Christopher Headington*, εκδόσεις Gutenberg, σελ. 204, 209-210, 215
2. Η ΑΠΟΛΑΥΣΗ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ Εισαγωγή στην Ιστορία-Μορφολογία της Δυτικής Μουσικής, *Joseph Machlis & Kristine Forney*, εκδόσεις Fagotto Books, σελ. 213-214, 249-250
3. <https://avalonofhearts.gr/%CF%80%CE%B1%CE%BD%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%AE%CE%BD%CE%B9%CE%B1-%CF%80%CF%81%CF%8E%CF%84%CE%B7-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%BB%CE%B5%CE%B9%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B3%CE%AF%CE%B1%CF%82-%CF%84%CE%B7/>
4. <http://orxistra.blogspot.com/2006/12/vi.html>
5. <http://www.tch.gr/default.aspx?lang=el-GR&page=3&season=2012-2013&tcheid=1208>
6. https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%92%CF%8C%CE%BB%CF%86%CE%B3%CE%BA%CE%B1%CE%BD%CE%B3%CE%BA_%CE%91%CE%BC%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%AD%CE%BF%CF%85%CF%82_%CE%9C%CF%8C%CF%84%CF%83%CE%B1%CF%81%CF%84
7. <https://www.protothema.gr/culture/article/339905/i-kamerata-erminuei-motsart/>
8. http://fantasia-portal.blogspot.com/2009/09/blog-post_18.html
9. <https://www.tovima.gr/2008/11/24/archive/to-mystirio-toy-rekbiem/>